



סיכום לבגרות תנ"ך ממ"ד בראשית פרק טו' "ברית בין הבתרים" חמש יחידות

1

ערך: דודי זינגר

הערה: אין להסתמך רק על הסיכומים ללמידה לבגרות, חשוב להתעדכן באתר "ללמוד וללמד"

א אחר הדברים האלה, היה דבר-יהוה אל-אברם, במחזה, לאמר: אל-תירא אברם, אנכי מגן לך--שכרך, הרבה מאד

הסבר:

הקב"ה מבטיח לאברהם הגנה ושכר רב: "אנכי מגן לך--שכרך, הרבה מאד"

ב. ויאמר אברם, אדני יהוה מה-תתן-לי, ואנכי, הולך עירי; ובן-משק ביתי, הוא דמשק אליעזר. ג. ויאמר אברם--הן לי, לא נתתה זרע; והנה בן-ביתי, יורש אתי

הסבר:

תגובת אברהם להבטחת ה': אין משמעות לשכר הרב שהבטחת לי, מכיוון שחסר לי בנים וזה הדבר העיקרי- "מה-תתן-לי, ואנכי, הולך עירי" "... הן לי, לא נתתה זרע; והנה בן-ביתי, יורש אתי"

ד. והנה דבר-יהוה אליו לאמר, לא יירשך זה: כי-אם אשר יצא ממעיך, הוא יירשך. ה. ויוצא אתו החוצה, ויאמר הבט-נא השמימה וספר הכוכבים-אם-תוכל, לספר אתם; ויאמר לו, כה יהיה זרעך

2

הסבר:

כנגד הטענה של אברהם שעד עתה הוא לא זכה לבנים, ולכן אין משמעות להבטחת ה' שהוא יקבל שכר רב, בפסוקים ד-ה' מבטיח ה' לאברהם שיהיה לו בן שיירש אותו, ושיהיו לו צאצאים רבי ככוכבי השמים שלא ניתן לספור אותם.

ו. והאמן, ביהוה; ויחשבה לו, צדקה

הערה:

ניתן להבין את המשפט "ויחשבה לו, צדקה"

- א. כהפניה כלפי ה' – שאברהם החשיב את הבטחת ה' אליו כצדקה- במשמעות של חסד, שה' עשה עמו חסד.
- ב. כהפניה כלפי אברהם- שה' החשיב את אמונתו של אברהם להבטחת שנתן לו כצדקה – במשמעות של זכות, זכות לאברהם שמאמין בהבטחת ה'.

רמב"ן	רש"י	ויחשבה לו
אברהם חשב לה'	ה' חשב לאברהם	ויחשבה לו
הבטחת ה' הנצחית שלא תבוטל הינה חסד שעשה ה' עם אברהם	אמונתו של אברהם בהבטחת ה' שייתן לו זרע, נחשבה כזכות לאברהם בעיני ה'.	צדקה (זכות או חסד)

הערה:

לפי רש"י והרמב"ן פסוק זה מבטא את מעלתו של אברהם:

רש"י: אמונתו הגדולה של אברהם בה' ובהבטחותיו.

רמב"ן: הענווה של אברהם והתודעה שלו, כי כל מה שה' נותן לו הוא זכות וחסד שעושה עמו ה', והדברים אינם מגיעים לו.

ברית בין הבתרים

3

בפסוקים אלו כורת ה' ברית עם אברהם ומבטיח לו, כי בכל מקרה זרעו יירש את הארץ.

ז וַיֹּאמֶר, אֱלֹהֵי: אֲנִי יְהוָה, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹר כְּשָׂדִים-- לְתֵת לְךָ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת, לְרִשְׁתָּהּ. ח וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי יְהוָה, בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה.

הערה:

בתגובה להבטחת ה' לאברהם שהוא ייתן לו את ארץ ישראל לירושה,

אומר אברהם: " בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה" ובתגובה כורת ה' עם אברהם ברית.

שאלה:

מדוע אברהם מפקפק באמינות הבטחתו של ה' בפס' ז' שהוא וזרעו יירשו את ארץ ישראל, ושואל אברהם: " במה אדע כי אירשנה"? כיצד אדע שהבטחה תתקיים?

תשובה:

- א. אברהם חשש שמא החטא שלו או של בני ישראל ימנע את קיום ההבטחה, או שהכנענים יחזרו בתשובה, ולכן בקש אברהם מה' חיזוק להבטחתו על ידי כריתת ברית ובכך ההבטחה תהיה מוחלטת.
- ב. אברהם לא בקש הוכחה, אלא בקש להבין בזכות מה יזכו בניו בקיום ההבטחה, ותשובת ה' בברית בין הבתרים היא שזכות הקרבנות תעמוד לבני ישראל (בדומה לקורבנות בברית בין הבתרים).

הערה: הברית – ההבטחה לחיבור נעשית על ידי טקס כריתה, חיתוך של חיות.

ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי, קָחָה לִי עֹגְלָה מְשֻׁלָּשֶׁת, וְעֵז מְשֻׁלָּשֶׁת, וְאֵיל מְשֻׁלָּשׁ; וְתֹר, וְגֹזַל

הסבר: ה' מצווה את אברהם לקחת עשרה בעלי חיים – שלוש עגלות בקר, שלוש עזים, שלושה אילי צאן וצפור אחת

4

י וַיִּקַּח-לוֹ אֶת-כָּל-אֵלֶּה, וַיַּבְתֵּר אֹתָם בְּתוֹךְ, וַיִּתֵּן אִישׁ-בְּתָרוֹ, לְקִרְאֵת רְעֵהוּ; וְאֶת-הַצֹּפֵר, לֹא בָתֵּר

הסבר: אברהם מבתר לשניים כל אחת מן החיות ואילו את הציפור הוא אינו מבתר

יֹא וַיִּרְדַּ הָעֵיט, עַל-הַפְּגָרִים; וַיֵּשֶׁב אֹתָם, אֲבָרָם

הסבר: אברהם שומר על הבתרים מאימת הציפורים הטורפות

יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא, וַתִּרְדְּמָה נֶפְלָה עַל-אֲבָרָם; וַהֲנֵה אֵימָה חֲשָׁכָה גְדֹלָה, נִפְלֶת עָלָיו

הסבר: השמש עומדת לשקוע ואברהם נרדם וחווה אימה גדולה.

רש"י : "והנה אימה וגו' - רמז לצרות וחשך של גליות"

האימה והחשכה מסמלות את הצרות ורומזות לאברהם שעומדת לבוא נבואה קשה.

הערה:

הלשון "והנה" חוזרת פעמיים בתיאור ומלמדת על עוצמת האירוע וההפתעה שחוה אברהם באירוע גדול זה

הערה:

בהכנות לברית אברהם אבינו היה פעיל (פסוקים ט-יא) ואילו בחלק השני, שבו הוא חווה התגלות, הוא פסיבי

יג ויאמר לאברהם, ידע תדע כי-גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדים, וענו אתם--ארבע מאות, שנה

יד וגם את-הגוי אשר יעבדו, דן אנכי; ואחרי-כן יצאו, ברכש גדול

טו ואתה תבוא אל-אבתיך, בשלום: תקבר, בשיבה טובה. טז ודור רביעי, ישננו הנה: כי לא-שלם עון האמרי, עד-הנה. יז ויהי השמש באה, ועלטה היה; והנה תנור עשן, ולפיד אש, אשר עבר, בין הגזרים האלה יח ביום ההוא, פרת יהוה את-אברהם--ברית לאמר: לזרעך, נתתי את-הארץ הזאת, מנהר מצרים, עד-הנהר הגדל נהר-פרת. יט את-הקניני, ואת-הקנזי, ואת-הקדמני. כ ואת-החתי ואת-הפרזי, ואת-הרפאים. כא ואת-האמרי, ואת-הכנעני, ואת-הגרגשי, ואת-היבوسی.

הערה:

לראשונה בתנ"ך אנו מתבשרים על כך שעם ישראל יצא לגלות, וגזירה זו נגזרה כבר בימי אברהם אבינו.

הערה:

הנבואה שנאמרה לאברהם בברית בין הבתרים :

- א. עם ישראל יהיה משעבוד 400 שנים.
- ב. המשעבדים שיפגעו בעם ישראל ייענשו על מעשיהם.
- ג. בני ישראל יצאו מהשעבוד ברכוש גדול.
- ד. בני ישראל יחזרו לארץ המובטחת לארץ ישראל.
- ה. ברית שהי' ייתן לעם ישראל את ארץ ישראל ופירוט גבולות הארץ בעתיד.

הערה:

על פי פשט הפסוקים, גזירת הגלות מוצגת כחלק מהמהלך האלוקי המתוכנן לעם ישראל מראש, ואין כל אזכור של קשר בין מעשיו של אברהם לגזרת הגלות לזרעו.

הרמב"ן:

בניגוד לפשט שמעלים מאתנו את הסיבה לגזרה האלוקית, מבאר רמב"ן בפרק יב', את גזירת גלות מצרים כעונש לאברהם ובניו (בני ישראל), על כך שלא האמין שה' יעזור לו לשרוד את הרעב שהיה בכנען, ובחירת אברהם לרדת למצרים ולעזוב את הארץ המובטחת.

טז וְדוֹר רְבִיעִי, יָשׁוּבוּ הָנָּה: **כִּי לֹא-שָׁלֵם עֹן הָאֲמֵרִי, עַד-הָנָּה .**

הערה:

הסיבה לכך שרק אחרי שיעבוד מצרים יזכו בני ישראל לחזור לארץ ישראל, היא שהכנענים היושבים בארץ עדיין לא חטאו מספיק.

יֵד וְגַם אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דָּן אֲנִי; וְאַחֲרֵי-כֵן יֵצְאוּ, בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל.

6

שאלה:

מדוע ה' מבטיח עונש לאומות שישעבדו את ישראל, והרי ה' הוא שגזר שבני ישראל יהיו משועבדים?

תשובה:

א. הגזרה של ה' הייתה כללית שיהיו מצרים שישעבדו את בני ישראל, אך לכל מצרי הייתה בחירה חופשית אם לקחת חלק בשעבוד בני ישראל או לא (רמב"ם)

"לפי שלא גזר [ה'] על איש ידוע [שישעבד את ישראל אלא רק על העם המצרי]. וכל אותם [המצרים שהיו] המריעים לישראל, אילו לא רצה כל אחד מהם - הרשות בידו, לפי שלא נגזר על איש ידוע"

ב. המצרים ישעבדו את בני ישראל יותר ממה שהי גזר, שישלחו את ילדיהם ליאור ומררו את חייהם, והעונש יהיה על תוספת השעבוד. (רמב"ן)

"והטעם כמו שאמר הכתוב (זכריה א יד): "וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגויים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה" (זכריה א, יד)...וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימרו את חייהם וחשבו למחות את שמש, וזה טעם דן אנכי - שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם..."

ג. הרמב"ן מוסיף סיבה נוספת שייענשו המצרים על כך ששעבדו את בני ישראל בלי קשר לגזירת ה', אלא מתוך שנאה, בדומה לפסוקים בישעיה המתארים את העונש של ממלכת אשור על שעבדו את בני ישראל והגלו אותם (את עשרת השבטים), אומר הנביא :

"והוא (סנחריב מלך אשור)

לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב (לא הגלה את עשרת השבטים בשביל לקיים את הגזרה של ה')

כי להשמיד בלבבו (אלא מתוך שנאה כלפי בני ישראל)"

גזירת הגלות – נבואה לעתיד:

כיצד הגזירה התקיימה בפועל	הגזירה על ברית בין הבתרים
שיעבוד עם ישראל במצרים	כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
מכות מצרים	וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי
בני ישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול - וְשִׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׂמֹלֶת (שמות ג, כב)	וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְרַכָּשׁ גָּדוֹל
אברהם אבינו נפטר לפני ירידת בני יעקב למצרים	וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבָּר בְּשִׂיבָה טוֹבָה
רק הדור הרביעי לבאי מצרים יזכו לשוב ארצה, בדיוק בשעה שהכנעניים יאבדו את זכותם להתגורר בארץ בעוונותיהם	וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֵם עוֹן הָאָמְרִי עַד הֵנָּה

יח ביום ההוא, כרת יהיה את-אברם--ברית לאמר: לזרעך, נתתי את-הארץ הזאת...

הערה:

יש חשיבות לכריתת הברית בסוף הנבואה על גלות מצרים, שהברית מחזקת את ההבטחה בפסוק ז' שה' הבטיח לתת את ארץ ישראל לעם ישראל, ולמרות שעבוד וגלות מצרים ההבטחה תתקיים.

יח ביום ההוא, פרת יהוה את-אברהם--ברית לאמור: לזרעך, נתתי את-הארץ הזאת, מנהר מצרים, עד-הנהר הגדל נהר-פרת. יט את-הקניני, ואת-הקניני, ואת, הקדמני. כ ואת-החתי ואת-הפרזי, ואת-הרפאים. כא ואת-האמרי, ואת-הכנעני, ואת-הגרגשי, ואת-היבوسی.

הערה:

גבולות הארץ : לראשונה אנו למדים על הגבולות הגאוגרפיים של הארץ – גבולות ההבטחה: "מנהר מצרים, עד-הנהר הגדל נהר-פרת..."

העמים הכלולים בתוך גבולות הארץ:

" את-הקניני, ואת-הקניני, ואת, הקדמני ואת- החתי ואת- הפרזי, ואת- הרפאים. כא ואת- האמרי, ואת- הכנעני, ואת- הגרגשי, ואת- היבوسی."

מבנה ברית בין הבתרים – סיכום:

תחילתה במעשה הברית שעושה אברהם בביתור החיות ובשמירה עליהן.

במרכזה התגלות ה' לאברהם שבה הוא מתבשר על גזירת הגלות והשיבה ממנה, שמתארת את תמצית ההיסטוריה של עם ישראל.

ובסופה מחזק ה' את ההבטחה על הארץ על ידי כריתת ברית תוך כדי פירוט גבולות הארץ ויושביה.